

просторі: національний і регіональний контексти. Монографія / За заг. ред. Ф.М.Рудича. – К.: Парламентське вид-во, 2008. – 352 с.; Ф.М.Рудич. Много ли власти нужно власти? Украина в контексте трансформации политических систем в странах СНГ и Балтии, Центральной и Восточной Европы. – К. Наукова думка, 2009, – 302с.; у травні 2008 р. в Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім.І.Ф.Кураса відбувся „круглий стіл” на тему „Політичний клас у сучасній Україні: специфіка формування, тенденції розвитку”. За результатами наукового зібрання вийшов друком спецвипуск журналу „Політичний менеджмент”. – 288 с.; 4. Крюков А. Эффективное политическое управление и качественная элита: фантастика или реальность?// Зеркало недели. 2009.- 30 апреля.; 5. Дзюба І. На еліту надійся, а сам не плошай // Національна безпека і оборона. – 2003. - № 9. – С.36.; 6. Див.: Політологічний енциклопедичний словник / За ред. Ю.С.Шемшученка, В.Д.Бабкіна, В.П.Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – С.666-667.; 7. Цит.за: Рудич Ф. Правляча еліта: її місце і роль в утвердженні української держави // Політичний менеджмент. – 2008. - № 2. – С.6.; 8. Див.про це докладніше: Рудич Ф. Вожди разные важны... Политическое лидерство на постсоциалистическом пространстве определяет судьбу стран // Київській телеграфъ. – 2008. – 20–26 июня.; 9. Цит.за: Человек и его миссия. Шарль де Голль – великий французкий націоналіст // День. – 2006. – 9 сентября.; 10. «Выиграть будущее.» Александр Квасьневский: Президент Украины должен быть человеком диалога// День. – 2009. – 17 апреля.; 11. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію Українського монархізму (Фрагмент) // Політологія. Кінець XIX – перша половина XX ст.: Хрестоматія / За ред. О.І.Семківа. – Львів: Світ, 1996. – С.377.; 12. Див.: Порівняльна політика. Основні політичні системи сучасного світу / За заг. ред. В.Бакірова, М.Сазонова. – Х.: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2008. – С.455 – 457.

А. Колісниченко

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

Розвиток українського суспільства на початку XXI ст. характеризується трансформаційними процесами і кризами в політичній і фінансово – економічній сферах, в системі політичного управління і державної влади.

Зміни підходів до проблеми державного будівництва та посилення ролі громадянського суспільства в його реалізації, актуалізують поняття парламентаризму як основи розвитку демократичної держави.

Дослідження зазначеної проблеми зумовлене, по–перше, тим, що Україна на сучасному етапі має шанс розвинути і затвердити демократичні інститути, в тому числі і представницькі; по–друге, проблема розподілу влади та її відповідальності перед народом є найголовнішою нині для нашої країни.

Становлення і розвиток парламентаризму в Україні відбувалися у руслі загальносвітових процесів. Втім, важливо зазначити, що розвиток українського парламентаризму безпосередньо залежить від розвитку демократії в нашій державі. Виходячи з того, що парламентаризм – це система організації влади, яка базується на активній ролі парламенту в її здійсненні, то парламент і парламентаризм є обов'язковими атрибутами демократичної держави.

Законодавчу владу в країні представляє колегіальний орган – парламент. Термін „парламент” – це узагальнююча назва представницького органу громадян. Похідним від слова „парламент” став термін „парламентаризм” під яким розуміють систему організації державної влади, що ґрунтується на активній ролі парламенту щодо її впровадження в життя суспільства.

Проблема парламентаризму висвітлюється у роботах вчених і науковців. Різні моделі парламентаризму аналізуються у працях українських вчених А.Георгіци, В.Шаповала, В.Журавського, Р.Павленка, В.Якушика. Питаннями системи і функцій законодавчої влади переймаються російські дослідники М.Моргунов, В.Сафонов, І.Степанов, В.Туманов, В.Чиркін, Л.Ентін. Аналіз проблем європейського і світового парламентаризму знаходимо в роботах німецьких конституціоналістів В.Хенке, К.Хессе, Е.Хюбнер тощо. Значну увагу цій проблематиці приділяють французькі дослідники М.Амеллер, Ф.Ардан, Ж.Бюрдо, М.Дюверже, М.Прело, Ж.Шабо та ін.

Важливо зазначити, що відповідно до концепції розподілу влади, основне місце серед гілок державної влади у парламентсько-президентській республіці відводиться законодавчій владі. Виконавча та судова, хоча й мають свої функції, але діють згідно законодавства. Що ж стосується виокремлених деякими дослідниками установчої та виборчої *влад*, то перша пов'язана із прийняттям конституції, також є по суті законодавчою, хоча й здійснюється в особливому порядку. Стосовно виборчої влади – обрання парламенту, президента, місцевих органів самоврядування, то вони є лише форма прояву суверенності народу. Зауважимо, що і вона реалізується також на основі законів про вибори.

Останнім часом у зв'язку з критикою „диктатури парламенту” у ряді країн утворився так званий „раціоналізований парламентаризм”. Його основна мета – створити більш ефективний уряд, ускладнити винесення йому вотуму недовіри та пов'язану із цим відставку через суто партійну боротьбу в парламенті і забезпечити стабільність державного управління.

Взагалі, якщо розглядати різновиди парламентаризму з точки зору посилення ролі парламенту у політичній системі сучасного суспільства, то слід виокремити:

- „незавершений парламентаризм” – процес набуття парламентом рис розвинутого політичного інституту;
- „міністеріальний парламентаризм” – з домінуванням уряду в системі його взаємодії із законодавчою гілкою влади;
- „моністичний парламентаризм” – помітне класичне співвідношення між парламентом і урядом за парламентської форми правління;

- „раціоналізований парламентаризм” – складається при неспроможності парламенту сформувати стійку більшість, що призведе до хаосу у здійсненні виконавчої влади;

- „дуалістичний парламентаризм” – система, за якої уряд несе подвійну й приблизно однакову відповідальність як перед парламентом, так і перед президентом.

Характеризуючи парламентаризм в Україні, на наш погляд, ми маємо модель незавершеного парламентаризму, оскільки наявні основні ознаки даної моделі. В нашій країні парламент тільки-но починає набувати рис ефективного політичного інституту; парламент формує уряд, але відсутня його політична відповідальність перед вищим представницьким органом; механізми реалізації народовладдя мають багато недоліків: відсутня ефективна співпраця парламенту з президентом; недосконале виборче законодавство.

Для реалізації механізму стримувань і противаг в українському парламентаризмі важливо вирішити проблеми, які потребують якісно нових підходів. При цьому слід ухвалити закон про опозицію і лобістську діяльність, розробити ефективні механізми взаємодії в системі парламент-президент, парламент-уряд, президент-уряд. Важливо, щоб ця система забезпечила виконання конституційних повноважень кожної гілки влади.

Для реалізації повноважень законодавчої влади доцільно створити структуру парламентської коаліції не на принципах політичної доцільності, а на основі реальної відповідальності за прийняття рішень і законів. Важливо також законодавчо закріпити інститут опозиції з його впливовими механізмами контролю за урядовою і президентською діяльністю. Доцільним є надання опозиції права критикувати діяльність всіх гілок влади і доводити свої пропозиції як до влади, так і до громадськості через всі засоби інформації. Вона повинна мати можливість впливати на кадрову політику, на звільнення з посад певних чиновників, представників уряду тощо.

Досвід державного будівництва в нашій країні свідчить, що український парламентаризм має пройти ряд етапів: перший – процес реформування політичної системи і адаптації всіх інститутів до нових умов; другий – завершення процесу становлення парламентаризму для його відповідності системі влади і формі правління; третій – створення ефективних механізмів підвищення політичної і суспільної свідомості всіх суб’єктів політичного процесу, підняття рівня політичної і правової культури у суспільстві.

На жаль, сьогодні український парламентаризм перебуває на стадії постійної політичної боротьби за владу і сфери впливу; парламентська коаліція виявляється нестійкою і неефективною у вирішенні державницьких проблем; відсутність ротачії політичної еліти і, як наслідок, зміна поколінь політичної еліти майже відсутня; розподіл політичних сил і депутатів за регіональним принципом і, як наслідок, їх політико-ідеологічне розмежування; відсутність авторитетної домінуючої політичної сили, яка б змогла представляти парламентську більшість та мала б абсолютну більшість голосів у Верховній Раді України; невідповідність політичної, національної

свідомості і політичної культури у значної більшості української політичної еліти новим вимогам часу і дієздатній політичній системі; відсторонення народних депутатів від широких соціальних верств населення.

Однією із суттєвих проблем українського парламентаризму є відсутність намірів до об'єднання різновекторних сил у державотворчих процесах. Основними причинами цієї проблеми є розбіжність ідеологічних і партійних підходів до створення системи влади і соціально-економічних проблем. За таких умов занадто тривалими є дискусії про стратегію і тактику державного будівництва, про основи створення та умови функціонування демократичного суспільства, про місце і роль депутатів у Верховній Раді України і їх взаємовідносини з лідерами політичних партій. Сьогодні у нашій країні спостерігається тенденція до перевищення ролі уряду завдяки своєрідним домовленостям між найвпливовішими політичними партіями, коли голова уряду та його політична сила представляють одну з найвпливовіших політичних партій, а парламентська більшість такої підтримки не має і формується шляхом нестійкої міжпартійної коаліції. В Україні існує постійна загроза парламентської нестабільності та урядової кризи.

Варто зазначити, що ефективний та повноцінний парламентаризм утверджується лише за наявності авторитетних партій з чіткими ідеологічними засадами та сталими традиціями демократії. Побудувати систему парламентаризму неможливо у політично неструктурованому суспільстві, де неформована чітка партійна система, яка була б гарантом створення стабільної парламентської більшості.

Сьогодні очевидно, що український парламентаризм зможе довести свою ефективність і стане важливою гілкою влади лише через взаємодію між партіями, які утворюють більшість у парламенті нашої країни.

Важливо зазначити також, що парламентаризм – це не просто наявність парламенту. Необхідно, щоб існували три незалежні й рівноправні гілки влади, які мають ефективно та злагоджено працювати в інтересах народу, інакше принцип народовладдя не буде реалізованим.

Крім системи розподілу державної влади принцип парламентаризму означає і певні відносини у даній системі. Однією з характерних ознак політичного життя в Україні є складні взаємовідносини між Президентом України і парламентом. Несправді, лише парламент, як незалежний орган, може опонувати президентові і висловлювати своє ставлення до його діяльності. Заслугує на увагу той факт, що Президент України, маючи право вето, інколи використовує цей інструмент не для того, щоб покращити зміст законів, а для утвердження важливості своєї посади. Трапляються випадки, коли Президент України не підписує навіть ті закони, щодо яких його вето успішно подолано. Намагання створити керований парламент викликає невдоволення депутатів і заважає державно-політичному розвитку. Останнім часом Президент України В. Ющенко виступає з ініціативою про впровадження в Україні другої палати парламенту, що викликало певний супротив парламентарів. Зауважимо, що за будь-якого способу її формування

як палати регіонів, викличе заполітизованість та конфронтаційність у нашому суспільстві, що є шкідливим в умовах політичної та фінансово-економічної кризи. Дві палати – це додаткові будівлі, додатковий апарат, додаткові комунікаційні витрати, а отже додаткове навантаження на державний бюджет України.

В українському парламенті лобіювання стало особливою системою функціонування, представництва групових інтересів в органах влади. Структуризація інтересів є базовою для типології лобістської діяльності. Пряме лобіювання – це цілеспрямована робота з представниками інститутів влади для досягнення певної мети. Конституція України (стаття 40) гарантує всім громадянам право особисто звертатися до органів влади і посадових осіб цих органів, які зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом термін. Зауважимо, що натомість корупція – це такий важел мотивації, де залучений корисливий інтерес особи, яка приймає рішення.

У правовому й організаційному аспекті йдеться про сферу представництва інтересів і їх матеріалізацію на рівні рішень суспільних інтересів.

В умовах парламентаризму лобістська діяльність в Україні помітна в політичній комунікації, функціонує у сфері розподілу і перерозподілу економічних ресурсів, власності, адміністративних важелів впливу.

В умовах трансформації політичної системи України та становлення інститутів громадянського суспільства особливо важливою стає проблема формату і механізмів правового регулювання лобістської діяльності. Принципове вирішення проблем парламентського лобіювання полягає у створенні рівних можливостей для представництва корпоративних інтересів, формування системи і прозорих форм їх забезпечення шляхом підвищення ролі інститутів громадянського суспільства та їх взаємодії з усіма гілками влади.

Таким чином, на сучасному етапі розвитку України як демократичної держави, необхідна як подальша модернізація її політичного устрою в цілому, так і окремих політичних інститутів. Неодмінною умовою стабілізації демократичної політичної системи і системи влади нашої країни є повне використання в суспільно-політичній практиці ідей парламентаризму.